

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять з навчальної дисципліни
«ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ»

для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр
денної форми навчання

Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
Освітня програма «Землеустрій та кадастр»

Затверджено
на засіданні групи забезпечення
спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
Протокол № 5 від «16» лютого 2023 року
Голова групи Гриб О.М.

Затверджено
на засіданні кафедри
українознавства та соціальних наук
Протокол № 5 від «31» січня 2023р.
Завідувач кафедри Бубнов І.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять з навчальної дисципліни
«ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ»

для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр
денної форми навчання

Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
Освітня програма «Землеустрій та кадастр»

Затверджено
на засіданні групи забезпечення
спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
протокол № 5 від «16» лютого 2023 року

Методичні вказівки до семінарських занять з дисципліни «Політологія та основи соціології» для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр денної форми навчання, за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій», освітньої програми «Землеустрій та кадастр»// Бубнов І.В. к.іст.н., доц., Одеса, ОДЕКУ, 2023 р., 58 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
1. Семінарське заняття № 1. Політологія як наука і навчальна дисципліна	7
2. Семінарське заняття № 2. Виникнення та еволюція соціально-світової політичної думки.....	10
3. Семінарське заняття № 3. Політика як соціальне явище. Влада в суспільстві.....	18
4. Семінарське заняття № 4. Держава в політичній системі суспільства. Громадянське суспільство.....	23
5. Семінарське заняття № 5. Політична свідомість і політична культура . Політика і засоби масової інформації.....	29
6. Семінарське заняття № 6. Соціологія, її місце і роль у науці та суспільстві. Суспільство як соціальна система.....	36
7. Семінарське заняття № 7. Особистість у системі соціальних відносин і процесів. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність.....	44
8. Семінарське заняття № 8. Соціологія сім'ї та шлюбу.....	52

ПЕРЕДМОВА

Існуючі реалії сучасного світу призводять до перелому у свідомості людини – закономірною тенденцією стає відчуття себе у контексті історичного часу, усвідомлення свого історико-політичного коріння, а також виховання на основі соціально-політичних ідеалів та можливості їх реалізації у рамках розширення міжнародних зв'язків, включення до всесвітнього політичного процесу всіх країн світу.

Вивчення навчальної дисципліни «Політологія та основи соціології» спрямоване на формування орієнтації студентської молоді в політичному та соціальному просторі сучасності, формування її свідомого світогляду. Після опанування дисципліни студенти мають отримати можливість самостійно аналізувати політико-соціальні факти, процеси та явища і оцінювати їхню допустимість, достовірність та достатність для прийняття відповідних рішень, а також використовувати набуті знання задля формування власної думки з приводу актуальних суспільно-політичних проблем.

Мета методичних вказівок – допомога студентам денної форми навчання у вивченні та засвоєнні матеріалу змістовних практичних модулів (ЗПМ1 та ЗПМ2) навчальної дисципліни «Політологія та основи соціології». Представлений матеріал пропонує методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять, передбачених у відповідному силлабусі.

Матеріал до кожного заняття супроводжується комплексом відповідних порад та рекомендацій, що розраховані на підвищення організаційного рівня проведення семінарів, більш ефективного засвоєння студентами навчального матеріалу, можливості самостійно це перевірити. Зокрема, перед планом кожного семінарського заняття виділяються його мета та завдання, а також основні категорії, що мають бути засвоєні під час його проведення. Вирішенню визначених задач має сприяти наданий стислий словник основних теоретичних понять та підходів, що є ключовими під час розгляду відповідних тем.

Комплекс проблемно-пошукових запитань та тематика фіксованих усних повідомлень, що супроводжують методичні рекомендації до кожного заняття, розраховані на активізацію мотивації студентів щодо виконання самостійної роботи та більш поглибленого вивчення навчального матеріалу дисципліни «Політологія та основи соціології».

Представлені тестові питання та завдання можуть бути використані як для поточного контролю (безпосередньо на семінарському занятті) і контролю відповідних змістових модулів, так і для здійснення ректорського контролю залишкових знань студентів після вивчення цієї дисципліни.

В результаті опрацювання матеріалу визначених семінарських занять практичних змістовних модулів дисципліни «Політологія та основи соціології» студенти повинні вміти:

- визначати теоретичні, духовні та прикладні аспекти соціально-політичного знання;
- розуміти основні механізми підготовки та прийняття рішень у різних сферах суспільно-політичного життя та особистої ролі у цих процесах;
- усвідомити сенс і основні напрямки розвитку світового політичного процесу, геополітичну обстановку, місце і роль України в сучасному світі;
- орієнтуватися в соціальних процесах і оцінювати їх вплив на розвиток українського суспільства;
- використовувати знання про соціальні інститути для аналізу сучасних проблем суспільства;
- глибоко розуміти соціальну дійсність та визначити своє місце в ній, концентрувати особисті зусилля в вирішенні соціальних суперечностей;
- аналізувати соціальну інформацію щодо становлення нової соціальної реальності в Україні, в світі.

Семінарське заняття № 1. Політологія як наука і навчальна дисципліна.

Мета і завдання заняття: визначення об'єкту та предмету політології як науки, характеристика основних етапів її розвитку, аналіз особливостей, що зумовили місце політології в системі соціальних наук, вивчення структури, основних методів і функцій політичної науки.

Основні поняття та категорії теми: політика, політологія, політичні відносини, політична свідомість, політичні процеси, політична організація, біхевіоризм, закон циклічності політичних режимів, аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, логічний аналіз, моделювання.

План заняття

1. Становлення політології як самостійної наукової дисципліни.
2. Предмет політичної науки. Методи політології.
3. Структура та функції політичної науки

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Політологія – це наука про політику, про закономірності та особливості розвитку політичного процесу, про функціонування політичної системи і влади, сутність, форми і методи діяльності суб'єктів політики.

Політична наука **як самостійна** сфера знань виникає на рубежі Середньовіччя та Нового часу. Політологія **як самостійна навчальна дисципліна** почала формуватися в другій половині XIX ст., зокрема у США.

Об'єктом політології є сфера політики, політична дійсність, політичне життя особи і суспільства.

Предметом політології є конкретні прояви, процеси політичної дійсності, які вивчаються політологами.

Політологія тісно **взаємодіє із такими науками**, як теорія міжнародних відносин, етнографія, демографія, політична антропологія, юриспруденція, політична географія, політична соціологія та ін.

Методи політології поділяються на загальнологічні, емпіричні та спеціальні.

Політологія виконує такі **функції**, як: теоретико-пізнавальна, інноваційна, прогностична, світоглядна, нормативна, політичної соціалізації, управлінська, аксіологічна, прикладна та інші.

До основних завдань політології відносяться: формування молоді як громадян держави, політична соціалізація студентства, формування культури політичного спілкування тощо.

Проблемно-пошукові запитання

1. Порівняйте існуючі підходи до визначення предмета політичної науки.
2. Які проблеми входять до кола інтересів політології?
3. Чому політичні закономірності вважаються центральною методологічною проблемою політології.
4. Чому у радянському суспільствознавстві порівняльний метод як правило підміняли методом протиставлення?
5. Як ви вважаєте, який вплив має політика на професійну діяльність, якою ви збираєтеся займатися після закінчення вузу?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Політологія в системі суспільних наук.
2. Розвиток політології в Україні.
3. Роль політології у гуманітаризації вищої технічної освіти.

Тестові завдання

1. До якого методу було зведено порівняльний метод вивчення політичної науки в радянському суспільствознавстві?

- а) прогнозування;
- б) структурного функціоналізму;
- в) протипоставлення;
- г) біхевіоризму;

2. До якої групи категорій, що використовує політологія (1 група - категорії інших соціально-гуманітарних наук; 2 група - категорії наук, що знаходяться на "перехресті" з політологією; 3 група - спеціальні категорії політології), слід віднести наступні?

а) приватна власність;	д) культура;
б) громадянське суспільство;	є) політичні інтереси;
в) народ;	ж) прогрес;
г) політична влада;	з) політична свідомість

3. Який підхід до розуміння предмета політології є найпоширенішим?

- а) Політологія – це теж саме що і політична соціологія;
- б) Політологія – це найбільш загальна наука про політику;
- в) Політологія – це одна із сукупності політично орієнтованих дисциплін.
- г) Політологія – це наука про закономірності функціонування суспільства

4. Закон циклічності політичних режимів визначає:

- а) залежність політичної влади від економічного базису;
- б) залежність політичної діяльності людей від їх приналежності до певної соціальної групи;
- в) залежність політичної активності мас від ступеню їх відчуження від влади;
- г) залежність політичної поведінки суб'єктів суспільного життя від їх природи

5. Аксіологічна функція означає, що політологія повинна:

- а) надавати знання про політичну дійсність
- б) забезпечувати політичну практику науковими ідеями
- в) розробляти способи вивчення політичної дійсності:
- г) давати оцінку політичним явищам, процесам, поведінці. свідомість і культуру

6. Твердження про те, що біхейвіористський метод забезпечує вивчення політики з точки зору приналежності людей до певної соціальної групи є:

- а) вірне;
- б) невірне.

7. Якого етапу у розвитку політичної науки не існувало?

- а) філософського етапу
- б) соціологічного етапу
- в) етапу рефлексії
- г) емпіричного етапу

8. Що не входить до складу предмета політології?

- а) функціонування політичних інститутів;
- б) діяльність суб'єктів політики;
- в) закономірності функціонування суспільства;
- г) розвиток міждержавних відносин;
- д) виявлення та регулювання соціальних конфліктів

9. Коли політологія сформувалася як самостійна наука?

- а) у XVII ст.; б) у XVIII ст.; в) у XIX ст.; г) у XX ст.

10. На базі якої системоутворюючої дисципліни відбувалося формування політології в США?

- а) політичної історії
- б) політичної географії

- в) юриспруденції
- г) політичної соціології

Основна література

1. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С.5-17.
2. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 6-е вид., виправл. і доповн. Львів: «Магнолія 2006», 2009. С.8-17.
3. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. / П.П. Шляхтун. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С.10-29.
4. Бубнов І.В. Політологія: конспект лекцій. Одеса: ОДЕКУ, 2021. С. 6-12.

Додаткова література

1. Політологія. Навчально методичний комплекс: Підручник / За ред. Кирилюка Ф. М: Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 37-64, С. 67-72.
2. Політологія. Підручник / За заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. 2-е вид. Київ, 2001. С. 8-36.
3. Політологія: підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С. 11-31.
4. Швидак О. М. Політологія. Практикум: Навч. посібник. Київ, 2008. С. 8-23.

Семінарське заняття № 2. Виникнення та еволюція соціально-світової політичної думки

Мета і завдання заняття: охарактеризувати особливості розвитку політичної думки у різних регіонах Стародавнього Сходу; визначати головні політичні проблеми у творчості філософів Стародавньої Греції та Риму; відобразити основні риси політичної думки Середньовіччя; розрізняти за змістом та спрямованістю головні політичні ідеї епохи Відродження; розкрити сутність теорії моралі в політиці у творчості Н. Макіавеллі; проаналізувати моделі держав у розумінні представників соціалістичного утопізму; охарактеризувати теорії природного права та суспільного договору

Основні поняття та категорії теми: конфуціанство, легізм, деспотизм, поліс, тиранія, аристократія, монархія, олігархія, політія, раціоналізм, духовна влада, світська влада, відродження, гуманізм, природне право, теорія

суспільного договору, теорія розподілу влади, теорія правової держави, конституціоналізм, лібералізм, політична свобода

План заняття

1. Суспільно-політичні уявлення Стародавнього світу.
2. Політична думка Середньовіччя та епохи Відродження .
3. Теорії природного права та суспільного договору доби Нового часу.
4. Основні напрямки соціально-політичної думки ХІХ – початку ХХ ст.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

У ХІ- VIII ст. ст, до н.е. відбувається перехід від релігійно-міфологічного до відносно раціонального погляду на світ. що проявлялося у поглядах **Конфуція**, Будди, Мо Цзи, Лао-цзи, Шан Яна та ін.

Конфуцій розробив патріархальну концепцію походження держави, **виступив** за ненасильницькі методи управління, аристократичну форму правління. **Даоси** розробили першу анархічну теорію, засудивши доцільність існування держави, закликаючи, натомість, до життя в гармонії з природою. Давньокитайські **легісти** розробили тоталітарну модель держави, засновану на великому чиновницькому та каральному апараті, встановленні еталонів у думках і діях громадян.

Першими розпочали теоретичну розробку поняття «рівність» **піфагорійці**. Більшість **стародавньогрецьких філософів** критикували демократію як правління нерозумних, пропонуючи, натомість, правління аристократії.

Сократ першим сформулював концепцію договірних відносин між державою та її громадянами. **Платон** розробив одні із перших моделей ідеальної держави, яка опирається на поділ праці та відмінності між моральними якостями громадян. **Аристотелю** належить теза про людину як «істоту політичну», поділ форм держави на правильні та неправильні, розробка питання про громадянство. **Давньоримські** мислителі розробили питання про сутність народу, форму держави, міжнародні відносини, критикували рабство.

Центральною проблемою **епохи Середньовіччя** було питання про те, яка **влада** (організація) повинна мати пріоритет: духовна (церква) чи світська (держави).

Поняттям «**Відродження**» позначають комплекс змін у Європі зі середини ХІVст. до початку ХVІІ ст., куди входять: відновлення досягнень античної цивілізації, формування національних держав, криза римо-католицької церкви, формування гуманістичної системи цінностей, поширення раціоналізму, зростання авторитету науки.

Реформація – це широкий антифеодальний і антикатолицький рух в першій половині XVI ст., який заклав початок протестантизму. Це рух за необхідність удосконалювати церкву, світські порядки, правові інститути, за відновлення чистоти християнської релігійності.

До основних **напрямків** Реформації відносять лютеранство, кальвінізм. Першим сформулював і обґрунтував теорію суверенітету **Ж.Боден**. Він визначав суверенітет як «абсолютну та постійну владу держави». Ж. Боден вважав, що держава виникає шляхом завоювання, насильства; форму держави він ставив у залежність від географічних параметрів.

Н. Макіавеллі пояснював утворення держави людським егоїзмом, який необхідно було приборкати. Він виступив із ідеєю стримування та противаг, змалював образ правителя, який нехтував законами моралі та релігії під час боротьби за владу. Вважав, що «мета виправдовує засоби».

Утопія (земля, якої не існує) - це вигаданий Т. Мором острів, на якому випадково опинився і прожив п'ять років моряк, розповідь якого змальовує соціалістичний лад: суспільна власність, рівність усіх, детальна регламентація у всіх аспектів життєдіяльності громадян, примусова праця, скорочення потреб, ліквідація розкоші.

Теорія суспільного договору є однією із теорій походження держави, яка виникла в результаті добровільної передачі індивідами свого права на самоврядування одній авторитетній особі, яка б мала діяти в ім'я всіх.

Теорія природніх прав обґрунтовує ідею про невідчужувані права **особи**, до яких відносяться право на існування та діяльність, свободу **совісті**, **слова** та ін.

Просвітництво - широкий суспільний рух, який виник у II пол. XVIII ст. у **Франції** й мав за мету критику феодальної ідеології, релігійних забобонів, боротьбу за віротерпимість, свободу наукової та філософської думки. **Ш.-Л. Монтеск'є** вважав, що кожен форму правління (республіка, монархія, деспотизм) характеризує певний розмір території держави; він відстоював необхідність поділу влад, дав класичне визначення свободи. **Ж.Ж.Руссо** вважається засновником теорії народного суверенітету, прихильником безпосередньої демократії (прямого народоправління). Його політичним ідеалом була невелика демократична держава на тип Женевської республіки, де закони, як акти загальної волі людей не могли порушуватися правителями.

Американські просвітники вважали, що держава є результатом розвитку суспільства, а завданням уряду є забезпеченням прав та свобод громадян. Вони ратували за запровадження загального виборчого права, підвищення освітнього рівня народу.

І. Кант найповніше обґрунтував політичну доктрину лібералізму, є одним із перших творців концепції правової держави. Держава, на його думку, базується на поділі влади; виконавча влада має підпорядковуватись законодавчій; ідеалом є конституційна монархія; народ не має права на повстання, а лише на пасивний опір.

Й.Фіхте підтримував концепцію природного права і суспільного договору, виступав проти деспотизму монархів.

Погляди на державу **Г.В. Ф. Гегеля** впродовж життя змінювалися: в молодості він виступав за подолання засилля держави, а в зрілому віці вже схвалював ідею держави; був прихильником спадкової обмеженої монархії, один із родоначальників ідеї громадянського суспільства.

Марксист пояснювали виникнення держави розподілом праці та привласненням засобів виробництва. Держава трактувалася ними як знаряддя панівного класу для підкорення пригноблених класів. Тільки революційне насильство, на їх думку, є умовою переходу до нового суспільного ладу.

Проблемно-пошукові запитання

1. У політичних поглядах яких мислителів вперше намітився перехід від релігійно-міфологічних до раціональних трактувань?
2. На які засади спиралася політична етика Конфуція?
3. Які стандарти життя намагалися запровадити старокитайські легісти?
4. Які ідеї в поглядах старокитайських легістів вважаються прогресивними і чому?
5. Якими були підходи античних мислителів до визначення найкращої форми держави?
6. Перелічіть форми правління, які виділяли античні мислителі.
7. Якою бачив Платон ідеальну модель держави?
8. Що розуміється під поняттям «політія»?
9. Які ідеї Аристотеля стали геніальними здогадками в теорії політичної думки, що набагато випередили свій час?
10. Які доктрини були панівними в епоху Середньовіччя?
11. У яких реформах проявилася у Європі епоха Відродження?
12. Як Ви розумієте поняття «гуманізм», «антропоцентризм»?
13. Чому Н. Макіавеллі називають засновником нової політичної науки? Визначте зміст терміну «макіавеллізм».
14. Хто вважається засновником теорії «моралі в політиці» і чому?
15. Кого з мислителів можна віднести до соціалістів-утопістів?
16. Хто з філософів розробляв теорію суспільного договору та природного права?
17. У чому відмінність у трактуванні причин виникнення держави між Т. Гоббсом та Дж. Локком?
18. Розкрийте зміст теорії «суспільного договору». Чому теорію божественного походження держави замінила теорія «суспільного договору».
19. Кого і чому вважають основоположником лібералізму та конституціоналізму?
20. У чому полягають розбіжності у поглядах на демократію між Ж.-Ж. Руссо та Ш.-Л. Монтеск'є?

21. Як ставилися до демократії представники американської політичної думки XVIII ст.?
22. Хто автор концепції правової держави?
23. Якій формі правління віддавав перевагу І. Кант?
24. Як змінювалися погляди Г. В. Ф. Гегеля на державу?
25. На яких засадах будувався марксизм?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Розвиток політичної думки у Стародавній Індії ("Закони Ману", «Артхашастра», буддизм тощо).
2. Політична думка та світоглядні ідеї Стародавнього Риму.
3. Політичні ідеї раннього християнства.
4. Епоха Відродження як етап у розвитку політичної думки.
5. Політико-правові ідеї Реформації.
6. Н. Макіавеллі – засновник світської політичної науки.
7. Поняття суверенітету у концепції Ж. Бодена.
8. Просвітництво: суть та причини виникнення.
9. І. Кант про правову державу, етичні основи політики.
10. Г. Гегель про співвідношення громадянського суспільства, держави і права.

Тестові завдання

1. В якій ідеологічній системі Стародавнього Сходу було вперше розроблено модель деспотичної держави?

а) конфуціанство; б) брахманізм; в) легізм; г) буддизм.

2. Ідеальною формою держави Платон вважав:

а) демократію; б) царство; в) тиранію; г) олігархію; д) аристократію; ж) охлократію; з) плутократію.

3. Аристотель розробив питання про громадянство. Громадянином, на його думку, був той, хто:

а) володів сукупністю громадянських прав;
 б) захищав осіб;
 в) брав участь в управлінні;
 г) правильне все вищеназване.

4. Які з наданих визначень демократії можуть належати Платону, а які Аристотелю?

а) Демократія - це необмежена влада народу;
 б) Демократія - це політична форма організації суспільства;

- в) Демократія - це регульована законами влада народу;
 г) Демократія передбачає законне відокремлення справедливості від несправедливості.

5. Хто з мислителів Стародавнього Світу вперше виділив соціальні основи політичного правління?

- а) Конфуцій; б) Цицерон; в) Платон; г) Аристотель; д) Сократ; е) Шан Ян.

6. Згідно з вченням Аристотеля про правильні та неправильні форми держави терміну аристократія відповідає:

- а) влада багатьох, що правлять в інтересах більшості;
 б) влада, що здійснюється деспотично, тиранічним свавіллям;
 в) влада небагатьох що правлять в інтересах суспільства;
 г) влада одного, при якій мається на увазі загальна користь.

7. Кому може належати наступна характеристика демократії: «При демократії верховна влада належить демосу, а не законам. Рішення демосу контролюють демагоги. Демос стає деспотом і діє як тиран»?

- а) Платон; в) Конфуцій; д) Аристотель;
 б) Сократ; г) Шан Ян; е) Цицерон.

8. Твердження про те, що в основі політико-правової думки Стародавньої Греції була ідея про деспотизм влади як джерело слухняності є:

- а) вірне; б) невірне.

9. Хто з мислителів Стародавнього Світу виникнення держави пов'язував з еволюцією великої патріархальної родини?

- а) Шан Ян; б) Аристотель; в) Цицерон; г) Конфуцій; д) Платон; е) Сократ.

10. Хто з мислителів Стародавнього Світу виникнення держави пов'язував з появою та розвитком приватної власності?

- а) Шан Ян; б) Аристотель; в) Цицерон; г) Конфуцій; д) Платон; е) Сократ.

11. Хто з мислителів стародавнього світу міг би запропонувати правителю наступну нараду: «Навіщо, керуючи державою, знищувати людей? Якщо ви будете прагнути до добра, то й народ буде добрим»

- а) Платон; б) Шан Ян; в) Аристотель; г) Конфуцій; д) Сократ.

12. Цицерон вважав ідеалом державного устрою:

- а) монархію; б) аристократію; в) демократію; г) змішану форму.

13. Хто є автором наступної поради правителю «Правління є виправлення. Хто ж дозволить собі не виправлятися, коли виправляєтесь Ви самі»?

- а) Сократ; б) Конфуцій; в) Аристотель; г) Шан Ян; д) Платон.

14. Мислителі епохи Відродження вважали, що доля людини визначається її:

- а) знатним походженням;
- б) благородством, активністю;
- в) конфесійним статусом.

15. Кому може належати нижче наданий підхід до сутності політики «Політика - це автономна галузь людської діяльності, що має свої цілі та закони, що незалежні як від релігії, так і від моралі»?

- а) Т.Гоббс; б) Ж.-Ж. Руссо; в) Н.Макіавеллі; г) Д.Локк; д) Ш.-Л.Монтеск'є.

16. Кому з мислителів Нового часу притаманний наданий підхід до визначення форми державного правління «Республіканізм - це державний принцип відокремлення виконавчої влади (уряд) від законодавчої»?

- а) Д. Локк; б) І. Кант; в) Ш.-Л.Монтеск'є; г) Н.Макіавеллі; д) Т.Гоббс.

17. В поглядах якого мислителя Нового часу вперше з'явилися зачатки ідеї розподілу влад?

- а) Н.Макіавеллі; б) Д.Локк; в) Т.Гоббс; г) Г.Гроцій; д) Ш.-Л.Монтеск'є.

18. Французький письменник і філософ Жан Жак Руссо в області політичної думки є теоретиком:

- а) правової держави;
- б) клерикалізму;
- в) егалітаризму;
- г) розділення влади;
- д) народного суверенітету;
- ж) суспільного договору.

19. Хто перший визначив наступну закономірність: «...невеликі республіки гинуть від зовнішнього ворога, а великі – від внутрішньої болячки, тобто від деспотичного правління, до якого підштовхують великі розміри держави»?

- а) І.Кант; б) Н.Макіавеллі; в) Д.Локк; г) Ш.-Л.Монтеск'є; д) Т.Гоббс.

20. Визначити автора наступного принципу: «...щоб не було можливості зловживання владою необхідно мати такий порядок речей, при якому різні влади могли б стримувати одна одну»

- а) Ж.-Ж.Руссо; б) Н.Макіавеллі; в) Ш.-Л.Монтеск'є; г) Т.Гоббс.

21. Хто з мислителів Нового часу у відповідності з теорією розділення влади пропонував зберігати певний пріоритет законодавчої влади над виконавчою та судовою?

- а) Д.Локк; б) Ж.Ж.Руссо; в) Т.Гоббс; г) І.Кант; д) Ш.-Л.Монтеск'є

22. Визначити автора наступного трактування причин виникнення держави через «суспільну угоду»: «Під час встановлення держави люди керуються прагненням позбавити себе від болісного стану війни, що є необхідним слідством природних пристрастей людей там, де відсутня влада»

а) І.Кант; б) Ж.Ж.Руссо; в) Т.Гоббс; г) Д.Локк; д) Н.Макіавеллі

23. Головними принципами розвитку політичної думки в період Просвітництва є: а) модернізм; б) раціоналізм; в) прагматизм; г) дотримання природних прав людей; д) колективізм; е) неологізм; ж) законність.

24. Автором твору «Утопія» є:

а) Ж.Кальвін; б)Т.Мор; в) М.Лютер; г) Т.Кампанелла.

25. Визначити відповідність

Основні філософсько-правові твори

Автори	Твори
1. Н.Макіавеллі	А. Про дух законів
2. Т.Гоббс	Б. Про суспільний договір
3. Ш.Л.Монтеск'є	В. Левіафан
4. Ж.Ж.Руссо	Г. Государ
5. Д. Локк	Д. Два трактати про державне правління

Основна література

1. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С.20-31.
2. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 6-е вид., виправл. і доповн. Львів: «Магнолія 2006», 2009. С.19-39.
3. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. / П.П. Шляхтун. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С.31-64.
4. Бубнов І.В. Політологія: конспект лекцій. Одеса: ОДЕКУ, 2021. С. 13-36.

Додаткова література

1. Політологія. Навчально методичний комплекс: Підручник / За ред. Кирилюка Ф. М: Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 73-99, С. 101-165

2. Політологія у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. / За заг. ред. К. М. Лемківського. Київ, 2003. С. 15-17.
3. Політологія: підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С. 36-54.
4. Швидак О. М. Політологія. Практикум: Навч. посібник. Київ, 2008. С. 24-35.

Семінарське заняття № 3. Політика як соціальне явище. Влада в суспільстві.

Мета і завдання заняття: правильно визначити поняття «політика»; пояснити відмінність у підходах різних мислителів до трактування терміна «політика»; визначити мету політики; охарактеризувати основні концепції політики; визначити структуру політики та охарактеризувати її елементи; розкрити суть основних функцій політики, визначення поняття політичної влади, аналіз її змісту і структури; розгляд основних підходів до вивчення влади, характеристика мотивів і ресурсів політичної влади; засвоєння основних принципів функціонування політичної влади

Основні поняття та категорії теми: політика, мета політики, витоки політики, нормативний підхід, конфліктологічний підхід, соціологічний підхід, функціональний підхід, директивний підхід, правовий підхід, системний підхід, інституціональний підхід, структурно-функціональний підхід, політичні відносини, політична свідомість, політичні процеси, політична організація, види політики, функції політики, теократія, демократія, плюралізм, опозиція, поліархія, політична влада, панування, підкорення, авторитет, мотиви влади, ресурси влади, легальність влади, легітимність влади, традиційна легітимність, харизматична легітимність, раціонально-легальна легітимність, суверенність влади.

План заняття

1. Поняття і структура політики. Типологія політики
2. Функції політики в суспільному житті.
3. Основні підходи щодо визначення сутності влади.
4. Структура та агенти влади.
5. Класифікація влади. Відмінні особливості політичної влади.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Політика - це вид людської діяльності, пов'язаний із боротьбою за владу, розподілом цінностей, управлінням державними та суспільними справами.

Метою політики є забезпечення панування одних суспільних груп над іншими, одних інтересів над іншими або узгодження соціальних інтересів.

Засоби політики - право, сила і мораль.

Призначення політики - на основі спільних інтересів об'єднувати всі верстви суспільства, спрямовувати їх дії на вирішення важливих суспільно-державних завдань.

Час виникнення політики дискутується. Одні дослідники пов'язують виникнення політики з формуванням стійких груп людей, об'єднаних спільними інтересами; інші – з етапом класового розшарування суспільства.

Теологічна концепція полягає в божественному трактуванні політики.

Натуралістична концепція у центр ставить природні чинники розвитку політики (природне середовище, клімат тощо), вона поєднує географічні, біологічні та психологічні концепції.

Соціальна концепція розглядає політику як результат соціальних чинників (економічні відносини, право та ін.).

Структура політики поєднує такі елементи: політична свідомість, політичні інститути, політичні відносини. У ній також виділяють економічну, соціальну, культурну політику.

До найважливіших **функцій політики** відносять: прогностичну, управлінську, інтеграції, виховну, ідеологічну, інноваційну та ін.

Види влади: політична, економічна, духовна, сімейна, військова, інформаційна, соціальна та ін.

Ознаки влади: територія, монополія на примус, тривалість у часі, легітимність та ін.

Політична влада – це можливість і здатність усіх суб'єктів політики здійснювати вплив на процес прийняття політичних рішень, їх реалізацію, на політичну поведінку індивідів, соціальних груп і об'єднань.

Основними рисами політичної влади є легальність, легітимність, верховенство, публічність, моноцентричність, ефективність і результативність, комплексне використання ресурсів.

Основними підходами до трактування політичної влади є біхейвіористський, телеологічний, психологічний, структурно-функціональний, системний, реляціоністський.

Одною із найважливіших **характеристик політичної влади** є **легітимність**. Легітимною є влада, з існуванням якої погоджується народ. М. Вебер розробив типологію легітимності (панування), виділивши традиційне, харизматичне та легальне панування.

Види ресурсів політичної влади: економічні, політичні, соціальні, силові, демографічні, культурні, правові та ін.

Політична влада **виконує** інтегративну, регулятивну, стабілізаційну, мотиваційну **функції**.

Проблемно-пошукові запитання

1. Що, на вашу думку, означає вислів: «політика — це мистецтво можливого»?
2. Чому, на Вашу думку, виникає такий вид людської діяльності як політика?
3. Прокоментуйте відомий вислів Шарля де Голля: «Політика — занадто важлива справа, щоб довіряти її політикам».
4. Порівняйте підходи до проблеми співвідношення моралі й політики в історії політичної думки. Чи можливе поєднання політики та моральності?
5. В.Черчилль відзначав: «Демократія – це найгірша форма правління, якщо не брати до уваги всі інші». Прокоментуйте даний вислів.
6. Який із підходів до визначення влади здається вам найбільш обґрунтованим?
7. Порівняйте різні підстави легітимності. Наведіть приклади традиційної, харизматичної та раціонально-легальної легітимності політичної влади.
8. Наведіть приклади розбіжності легальності і легітимності політичної влади. Чи можете ви назвати випадки, коли дії влади були незаконними, але легітимними?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Історія визначення поняття та категорії «політика», її сутнісних ознак.
2. Проблема типологізації політики.
3. Харизма та її роль у політиці.
4. Теорії демократії в працях Дж. Локка, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо.
5. Ресурси влади в сучасному суспільстві. Теорія «зсуву влади» О.Тоффлера..

Тестові завдання

1. Які з перелічених явищ були причиною виникнення політики?

- а) розповсюдження світових релігій;
- б) усвідомлення окремими громадянами **приватних інтересів**;
- в) поділ суспільства на класи;
- г) становлення капіталістичних відносин;
- д) поява перших державних утворень;
- є) територіальні конфлікти, війни;
- ж) національні конфлікти;
- з) виникнення ринкових відносин і вільного товарообміну;
- і) розповсюдження наукових знань і розвиток філософії.

г) представницьку, з) інформаційну.

11. Яка модель влади (за М.Вебером) спирається на професійну бюрократію?

а) традиційна; б) раціонально-правова; в) харизматична.

12. З наданих видів влади вибрати ті, що належать до класифікації за критерієм ресурсів влади:

а) демократична; б) соціальна; в) примусова; г) автократична; д) виконавча; е) економічна; ж) олігархічна; з) законодавча; і) інформаційна; к) судова; л) ліберальна; м) тоталітарна; н) соціальна.

11. Готовність об'єкта влади до підкорення може бути зумовлена наступними факторами:

а) специфіка ситуації;
б) сімейне становище;
в) наявність власності;
г) особисті якості об'єкта;
д) характер вимог, що до нього висуваються;
е) стать людини.

13. Обрати мотиви підкорення, що здатні надати владі суб'єкта найефективнішого та найміцнішого характеру:

а) звичка підкорюватись;
б) авторитет суб'єкта влади;
в) переконання у необхідності підкорюватись;
г) страх застосування санкцій;
д) власні інтереси об'єкта влади.

14. На думку О. Тоффлера, домінуючим фактором влади є:

а) насильство;
б) знання;
в) багатство.

Основна література

1. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С.82-100.
2. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 6-е вид., виправл. і доповн. Львів: «Магнолія 2006», 2009. С.42-53.
3. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. / П.П. Шляхтун. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С.128-168.
4. Бубнов І.В. Політологія: конспект лекцій. Одеса: ОДЕКУ, 2021. С. 37-54.

Додаткова література

1. Політологія. Навчально методичний комплекс: Підручник / За ред. Кирилюка Ф. М: Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 204-214, С. 216-222.
2. Політологія: підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С. 211-221.
3. Швидак О. М. Політологія. Практикум: Навч. посібник. Київ, 2008. С. 119-124.
4. Юрій М.Ф. Політологія. Київ: Декор, 2014. С. 64-93.

Семінарське заняття № 4. Держава в політичній системі суспільства. Громадянське суспільство.

Мета і завдання заняття: розгляд сутності, ознак і властивостей держави, визначення її внутрішніх та зовнішніх функцій, вивчення специфіки діяльності державною апарата, розгляд основних форм державного правління і державного устрою, ознайомлення з теоріями походження держави, визначення відмінних ознак громадянського суспільства, аналіз основних теорій правової і соціальної держави, характеристика основних тенденцій розвитку державності в сучасному світі

Основні поняття та категорії теми: держава, державна територія, громадянство, суверенітет, апарат держави, законодавча влада, виконавча влада, судова влада, органи контролю і нагляду, прокуратура, глава держави, президент, монарх, уряд, парламент, суд, унітарна держава, автономія, федерація, конфедерація, суб'єкт федерації, розподіл влади, громадянське суспільство, правова держава, соціальна держава

План заняття

1. Поняття, ознаки і функції держави. Теорії походження держави.
2. Форми сучасної держави.
3. Основні принципи правової і соціальної держави
4. Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Держава є центральним інститутом політичної системи суспільства, що створюється для організації й управління життям населення на певній території за допомогою публічної влади, яка має загальнообов'язковий характер.

Основні теорії виникнення держави: теологічна, патріархальна, договірна, психологічна, насильства, марксистська (соціально-економічна).

Основні ознаки держави: наявність системи суверенної політичної влади, територія, монополія на легальне застосування сили, державна мова, апарат держави, населення, національна правова система.

Функції держави за сферами діяльності поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносять правову, соціально-економічну, екологічну, культурно-виховну; до зовнішніх – функцію оборони країни, функцію співробітництва з іншими державами, функцію підтримки світового порядку.

Поняття «**форма держави**» включає у себе такі елементи: форма державного правління, форма державного устрою, форма державного режиму.

Державне правління – це спосіб організації вищої державної влади та система її взаємин з населенням. Виділяють: монархію (абсолютну і конституційну, яка поділяється на парламентську і дуалістичну) та республіку (недемократичну і демократичну у вигляді президентської, парламентської або змішаної моделі).

Державний устрій – це поділ держави на певні складові та розподіл влади між державою та цими складовими. Державний устрій характеризує внутрішню структуру держави, її національно-територіальну організацію. Види форм державного устрою: унітарні (прості або ускладнені) і федеративні (створені за історичним принципом, національні, територіальні та змішані) держави.

Конфедерація є формою міждержавного об'єднання, союзом незалежних держав, що створюється для виконання економічних, політичних, військових та інших завдань. Держави, що входять до конфедерації, зберігають свій суверенітет і мають власні органи влади. Конфедерації є досить нестійкими державними утвореннями, які або розпадаються, або перетворюються на федерації.

Правова держава – це суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканності її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону.

Основні риси правової держави – верховенство права, пріоритет прав людини над правами держави, поділ влади, розвинена правова культура, тісний зв'язок національного права з міжнародним та ін.

Соціальною називають державу, яка прагне і здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав усіх членів суспільства, гарантування умов для гідного життя людей.

Громадянське суспільство – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної

культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються нею.

До **рис** громадянського суспільства відносяться: плюралізм ідеологій, багатопартійність, розвинута соціальна структура, контроль суспільства за діяльністю державних органів, ринкова економіка та інші.

Основними **інститутами громадянського суспільства** є: сім'я, церква, заклади освіти, приватна власність, засоби масової інформації, виробничі спілки, політичні партії, громадські організації.

Уявлення про громадянське суспільство почали розвиватися ще в античні часи (Платан, Цицерон), під ним розуміли до XVII ст. політичну державу. В епоху Нового часу громадянське суспільство було відокремлено від держави.

Головним розробником теорії громадянського суспільства вважається Г.В.Ф.Гегель. Серед українських мислителів значну увагу проблемам громадянського суспільства приділив В. Липинський..

Провідною тенденцією останніх десятиліть у світовій політиці є ослаблення національної державності, зумовлене двома основними причинами – нормативною та економічною. Проте сьогодні однією з найпоширеніших у політичній науці є позиція, відповідно до якої в умовах кризи глобальної безпеки головним питанням світової політики стає не зменшення державності, а, навпаки, її посилення.

Проблемно-пошукові запитання

1. Визначте місце держави в політичній системі суспільства. В чому особливості політологічного підходу до визначення держави?
2. Прокоментуйте висловлення М. Вебера: «Людство не вигадало нічого більш вишуканого в політиці, ніж політичний союз, яким є держава». Як ви вважаєте, які зміни відбулися у функціях національної держави та її значенні як сучасної політичної організації суспільства за останні десятиліття?
3. Визначте сутність монархії як форми державного правління. В чому особливості інституту монархії в сучасних умовах?
4. В чому сутність принципу розподілу влади? Що представляє собою механізм «стримувань і противаг»? Наведіть приклади.
5. Як розподіляється влада між законодавчою та виконавчою гілками в президентських, парламентських та змішаних республіках?
6. Дайте визначення автономії. В чому відмінність федерації від ускладненої унітарної держави?
7. Назвіть умови існування правової держави. Які держави можна назвати правовими?

8. Як ви розумієте поняття «соціальна держава»? Як співвідносяться правовий і соціальний принципи державності? Які елементи соціальної держави існують в Україні?
9. Які ознаки характеризують громадянське суспільство?
10. Як, на Вашу думку, впливає на громадянське суспільство існуючий в державі політичний режим?
11. Які інститути громадянського суспільства Ви можете назвати?
12. Що первинне: громадянське суспільство чи правова держава?
13. Які особливості формування громадянського суспільства в Україні?
14. В чому полягає зміна місця і ролі держави в контексті світових тенденцій політичного розвитку?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Особливості форми державного правління і державного устрою України.
2. Основні шляхи формування правової держави в умовах посттоталітарного розвитку суспільства.
3. Взаємозв'язок держави і громадянського суспільства.
4. Конституція України і формування громадянського суспільства.
5. Тенденції розвитку державності в сучасному світі.

Тестові завдання

- 1. Хто з прихильників теорії «суспільного договору» виникнення держави пов'язував з необхідністю приборкання «природної агресивності людини»?**
а) Т.Гоббс; б) Ж.Ж. Руссо; в) І. Кант; г) Джон Локк; д) Ш.- Л. Монтеск'є.
- 2. З наданих країн вибрати ті, що мають республіканську форму правління.**
а) Китай; б) Великобританія; в) Саудівська Аравія; г) Франція; д) Оман; е) Італія; ж) Швеція; з) Іспанія; і) Польща; й) Норвегія.
- 3. З наданих країн вибрати ті, що мають в якості форми державного правління абсолютну монархію (конституційну монархію).**
а) Катар; б) Великобританія; в) Саудівська Аравія; г) Франція; д) Данія; е) Італія; ж) Швеція; з) Іспанія; і) Оман; й) Норвегія.
- 4. З наданих держав вибрати ті, що формально мають федеративний територіальний устрій.**
а) Австралія; б) Німеччина; в) Болгарія; г) Україна; д) США; е) Бразилія; ж) Угорщина; з) Мексика; і) Швейцарія; й) Австрія.

5. Перший крок на шляху розмежування понять «суспільство» та «держава» зробив:

а) І.Кант; б) Н.Макіавеллі; в) Т.Гоббс; г) Гегель.

6. Вибрати вірне твердження:

Держави за формою правління поділяються на:

- а) монархії та парламентські монархії;
- б) обмежені монархії і республіки;
- в) монархії і республіки.

7. Вибрати вірне твердження:

Держави за формою державного устрою поділяються на:

- а) багатонаціональні та унітарні;
- б) унітарні і федеративні;
- в) федеративні і конфедеративні.

8. Вставити назву теорії походження держави:

- а)... пояснює її походження волею Бога.
- б).Теорія ... стверджує, що держави виникли в результаті насилля та завоювання, які стали результатом внутрішнього та зовнішнього підкорення.
- в)... теорія стверджує, що всі люди мають потребу жити в межах організованого суспільства, а також потребу в колективній взаємодії.

9. Вибрати правильні твердження щодо розподілу повноважень центру та суб'єктів федеративної держави:

- а) центр має виключне право на здійснення зовнішньої політики;
- б) центр має право односторонньої зміни кордонів суб'єктів федерації;
- в) суб'єкти наділені правом сепаратизму;
- г) центр використовує владу без прямого схвалення суб'єктів;
- д) центр має право зміни союзної Конституції без згоди суб'єктів.

10. Вибрати вірні твердження в характеристиці громадянського суспільства:

- а) одноманітна форма власності;
- б) регульовані ринкові відносини;
- в) централізація владних повноважень;
- г) політичний плюралізм;
- д) розподіл влад;
- є) монополія ідеології та світогляду;
- ж) свобода совісті;
- з) наявність одного укладу в економіці.

11. За принципом пріоритету інтересів знайдіть формулу, що відповідає суті громадянського суспільства

- а) «суспільство – держава – особистість»;
- б) «особистість – суспільство – держава»;
- в) «держава – суспільство – особистість»;
- г) «суспільство – особистість – держава».

12. Які з перелічених принципів забезпечує правова держава

- а) послаблення соціальної нерівності;
- б) судовий захист особистості;
- в) збереження миру та злагоди в суспільстві;
- г) взаємна відповідальність держави і громадян;
- д) затвердження в суспільстві соціальної справедливості;
- є) надання особистості джерел для існування;
- ж) максимальна гарантія прав та свобод особистості.

13. Принцип надання особистості джерел для існування забезпечує:

- а) правова держава;
- б) суверенна держава;
- в) унітарна держава;
- г) соціальна держава;
- д) федеративна держава.

14. Відносини, що регулюють стосунки в громадянському суспільстві носять характер:

- а) підкорення та панування;
- б) вдячності та пошани;
- в) конкуренції та солідарності;
- г) свавілля та вседозволеності.

15. Які ознаки та функції притаманні соціальній державі:

- а) згладжування майнової та індивідуальної нерівності в суспільстві;
- б) відмова від приватної власності;
- в) збереження відносин конкуренції в суспільстві;
- г) збереження громадянського миру в суспільстві;
- д) заборона підприємницької діяльності.

Основна література

1. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С.112-153.
2. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 6-е вид., виправл. і доповн. Львів: «Магнолія 2006», 2009. С.57-71.
3. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. / П.П. Шляхтун. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С.210-274.

4. Бубнов І.В. Політологія: конспект лекцій. Одеса: ОДЕКУ, 2021. С. 61-74.

Додаткова література

1. Карпак О. Громадянське суспільство у сучасній Україні (політико-правовий аспект). *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 14. С. 126-134.
2. Політологія. Навчально методичний комплекс: Підручник / За ред. Кирилюка Ф. М: Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 260-271, С. 300-309.
3. Політологія: підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С. 127-146.

Семінарське заняття № 5. Політична свідомість і політична культура. Політика і засоби масової інформації.

Мета і завдання заняття: знайомство с феноменом політичної культури, визначення її структури та основних елементів, вивчення найважливіших функцій політичної культури, визначення поняття політичної свідомості, розгляд основних типів політичної культури, аналіз специфічних рис політичної субкультури, визначення понять «засоби масової інформації», «четверта влада», виділення основних рис засобів масової інформації, розкриття взаємозв'язку ЗМІ та політики, визначення основних функцій ЗМІ; пояснення сутності політичного маніпулювання, окреслення його межі та засобів обмеження, ознайомлення з можливостями пропаганди, її формами і прийомами.

Основні поняття та категорії теми: політична культура, політичний досвід, політична свідомість, політичний стереотип, політичний міф, політичний символ, політична поведінка, політична участь, абсентеїзм, політичний протест, електоральна поведінка, засоби масової інформації, політичне маніпулювання, паблік-рілейшнз політична комунікація, комунікаційні партнери, комунікація, пропаганда, телебачення, преса, функції засобів масової інформації, інформаційний процес, інформаційне суспільство, реципієнт, медіалогія, громадська думка, інформаційна політика

План заняття

1. Сутність та види політичної свідомості.
2. Поняття, структура і функції політичної культури.
3. Типологізація політичної культури.
4. Роль і функції засобів масової інформації в політичному процесі.
5. Поняття і сутність політичного маніпулювання.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Політична культура – це зумовлена історичним досвідом система відносно стійких цінностей, настанов та переконань, що визначають поведінку суб'єктів політики.

Термін «політична культура» вперше вжив німецький філософ кінця XVIII ст. І.Г.Гердер, а в активне застосування його ввів у 1956р. американський політолог Г.Алмонд. Серед авторів сучасних концепцій політичної культури – С. Верба, Л.Пай, Р. Таккер та ін.

В структурі політичної культури можна виділити нормативний елемент (політичний досвід), ціннісний елемент (політичну свідомість) та поведінковий елемент (моделі політичної поведінки).

Політичний досвід фіксується в політичних традиціях, ідеологіях, символах, стереотипах і міфах, а також у формі існуючої політичної системи – її інститутах, нормах, системі зв'язків і моделях поведінки.

Політичний стереотип – це спрощене, схематичне уявлення про політичний об'єкт.

Політичний міф – стійкий некритичний, емоційно забарвлений образ, уявлення про політичні події, явища і процеси.

Політичний символ – знак, що виконує комунікативну функцію між суб'єктами політичних відносин.

Політична свідомість – це система політичних почуттів, знань, цінностей і переконань людей, на основі яких формуються стійкі орієнтації й настанови людей стосовно політичної системи та їх місця в даній системі, закріплюються певні моделі політичної поведінки. У структурі політичної свідомості можна виділити статичні елементи (політичні цінності, політичні переконання, політичні орієнтації) та динамічні елементи (суспільна думка, масові настрої та ін.).

Політична поведінка – це взаємодія соціальних суб'єктів (індивідів, соціальних груп) і політичної системи. До основних форм політичної поведінки відносять політичну участь та політичну неучасть (абсентеїзм).

Політична участь – це вплив індивідів і соціальних груп на політичну систему, її елементи, процес прийняття політичних рішень. Найпоширенішою формою політичної участі є електоральна участь.

Політичний протест – це виявлення негативного ставлення до політичної системи в цілому або до її окремих елементів, норм, цінностей у

відкритій, демонстративній формі. До форм політичного протесту відносять: мітинги; страйки; демонстрації; бойкоти; тероризм та ін.

Абсентеїзм – це ухилення від участі в політичному житті, втрата інтересу до політичного життя.

Елементами змісту поняття «політична культура» є думки, почуття, оцінки більшості громадян в їхньому ставленні до такого політичного об'єкта як держава, до гілок влади, до того, ким та як приймаються політичні рішення. До елементів змісту поняття «політична культура» належать такі національні цінності, як свобода, державність, гуманізм, справедливість, бажання захистити незалежність та економічні інтереси своєї держави.

Типи політичної культури: патріархальна, підданська, активістська (за Г.Алмондом, С Вербою); демократична, авторитарна і тоталітарна; замкнута та відкрита; консенсусна (інтегрована) і конфліктна (фрагментарна); елітарна та масова, інтегрована та фрагментарна, ринкова та бюрократична. Виходячи з цивілізаційного принципу, виділяють індо-буддійську, конфуціансько-буддійську, ісламську, західну і православну культури, а за домінуючою культурою – англо-американську, континентально-європейську, доіндустріальну і тоталітарну культури.

Функції політичної культури – пізнавальна, інтегративна, комунікативна, забезпечення інтересів відповідних соціальних спільнот, регулююча, виховна, прогностична.

Політична субкультура – це сукупність політичних орієнтацій та моделей поведінки, що значно відрізняються від домінуючих у суспільстві.

Засоби масової інформації – це розгалужена мережа установ, що займаються збором, обробкою, поширенням інформації.

Риси засобів масової інформації: публічність (необмежене, неперсоніфіковане коло споживачів); наявність спеціальних технічних засобів: непряма, розділена в просторі та часі взаємодія комунікаційних партнерів; непостійний характер аудиторії, переважна односпрямованість впливу від комунікатора до реципієнта.

Основні функції ЗМІ: інформаційна, освітня, соціалізації, критики і контролю, артикуляції та інтеграції, мобілізаційна, оперативна.

Раціональна інформаційна модель побудована на переконанні людей через інформацію та аргументацію за законами логіки.

Емоційна інформаційна модель розрахована на психологічний вплив, де розум людини має бути підпорядкований почуттям.

Політичне маніпулювання – це приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх до дії (бездіяльності) всупереч власним інтересам.

Способи політичного маніпулювання пряма підтасовка фактів замовчування невігідної інформації; розповсюдження брехні та наклепів; навішування ярликів для компрометації політиків чи політичних ідей; напівправа; засоби лінгвістичного маніпулювання.

Під «пропагандою» переважно розуміють використання нечесних прийомів. Її прийомами є: суцільна брехня, огульні узагальнення, наклеювання ярликів тощо.

Серед основних форм суспільної організації ЗМІ виділяються; державна, приватна (комерційна), громадсько-правова.

Проблемно-пошукові запитання

1. Яку роль відіграє політична культура в житті суспільства, особистості? Чи можна за допомогою політичної культури пояснити розходження в політичному устрої, організації влади в різних країнах?
2. Особливістю сучасної культури є створення нових міфів для забезпечення легітимності політичної влади, мобілізації населення, маніпулювання суспільною свідомістю. У чому, на ваш погляд, полягає відмінність сучасних політичних міфів від міфів архаїчних? Чи може суспільство частково або повністю позбутися політичних міфів?
3. З'ясуйте зміст елементів політичної символіки, визначте роль політичних символів у процесі об'єднання людей і соціальних груп навколо певних політичних цінностей та ідеалів. Розгляньте елементи української національно-державної політичної символіки.
4. Як у політичній культурі України поєднуються демократичні та антидемократичні тенденції?
5. Який із засобів масової інформації має найсильніший вплив на суспільство?
6. Чому ЗМІ часто називають «четвертою владою»?
7. Як здійснюється політичне маніпулювання?
8. В які способи ЗМІ можуть маніпулювати нами?
9. Чи існує свобода слова та цензура в Україні?
10. Які прийоми пропаганди Ви можете назвати?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Міфи в політиці.
2. Політична культура і національні культурні традиції.
3. Тероризм: сутність, причини виникнення та засоби боротьби з ним.
4. Особливості політичної участі молоді.
5. Політична культура як чинник модернізації суспільства.
6. Роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки та демократизації суспільства.
7. Політичний плюралізм та діяльність засобів масової інформації

Тестові завдання

1. Процес впровадження політичних цінностей називається:

- а) політичною соціалізацією;
- б) передвиборчою агітацією;
- в) культурною інтеграцією особи;
- г) політичною стратифікацією.

2. Які з вказаних типів політичної культури будуть належати до типології, проведеної за формаційним критерієм?

- а) президентська;
- б) монархічна;
- в) рабовласницька;
- г) східна;
- д) феодална;
- є) західна.

3. Який тип мислення притаманний індивіду, якщо його носій усвідомлює існування політичної свідомості і її вплив на політичне життя, але не схилений приймати участі у політичній діяльності?

- а) беручий участь;
- б) провінціальний;
- в) залежний.

4. Який тип свідомості можна описати як: «сукупність ідей, уявлень, поглядів, що виникали з буденної практики з елементами теорії та ідеології»?

- а) повсякденний; б) емпіричний; в) теоретичний.

5. За критерієм специфіки цивілізації визначте приналежність наступних характеристик політичної культури (Захід та Схід):

- а) відсутність переконання в необхідності контролю за діяльністю урядовців;
- б) політична індіферентність особистості;
- в) раціональне відношення до виконання елітами та лідерами своїх функцій управління;
- г) схильність до авторитарного типу правління;
- д) усвідомлення самодостатності особистості для здійснення влади.

6. Політична ідеологія є головним засобом виразу:

- а) емпіричної політичної свідомості;
- б) теоретичної політичної свідомості;
- в) повсякденної політичної свідомості.

7. Визначити сучасних політологів-фахівців теорії політичної культури:

а) О.Конт; б) Г.Алмонд; в) Г.Спенсер; г) Є.Вятр; д) Г.Пауелл.

8. За критерієм глибини відображення суспільного життя політична свідомість буває:

- а) теоретичною;
- б) демократичною;
- в) груповою;
- г) емпіричною;
- д) авторитарною.

9. Культура функціонування політичних інститутів передбачає:

- а) культуру політичної участі;
- б) культуру засвоєння політичних настанов;
- в) культуру регулювання політичної поведінки;
- г) культуру політичної діяльності;
- д) культуру прийняття та реалізації політичних рішень.

10. Для якого політичного режиму невід'ємною умовою є безумовне підпорядкування преси контролю з боку однієї партії?

- а) авторитарного; б) тоталітарного; в) демократичного; г) ліберального.

11. Домінуючою інформаційною моделлю в умовах тоталітарного політичного режиму є:

- а) раціональна; б) військова; в) суспільно-конфліктна; г) емоційна; д) приватна.

12. Виберіть правильні твердження щодо характеристики функції контролю та критики в діяльності засобів масової інформації в умовах демократичного суспільства:

- а) опора на авторитет суспільної думки та закон;
- б) застосування адміністративних санкцій до порушників;
- в) необмеженість об'єкта критики;
- г) застосування методів економічного покарання правопорушників;
- д) моральна та юридична оцінка тим чи іншим фактам та особам;

13. Який з відомих засобів розповсюдження інформації є типовим для телебачення (преси)?

- а) постійний; б) фрагментарний; в) систематизований; г) послідовний; д) фракційний.

14. Щоб бути ефективним політичне маніпулювання має спиратися на:

- а) власний досвід людей;
- б) повсякденні уявлення людей;
- в) стереотипи у свідомості людей;
- г) системи спілкування, що не контролюються державою;

д) менталітет народу.

15. Головними перешкодами на шляху маніпулятивного використання ЗМІ є:

- а) власний досвід людей;
- б) менталітет народу;
- в) стереотипи у свідомості людей;
- г) повсякденні уявлення людей;
- д) незалежні ЗМІ;
- є) системи спілкування, що не контролюються державою.

16. Артикуляційна (інформаційна; освітня; інтеграційна; мобілізаційна) функція в діяльності ЗМІ означає:

- а) спонукання людей до певних політичних дій;
- б) об'єднання політичних суб'єктів;
- в) вираз різних суспільних інтересів;
- г) надання знань про політику;
- д) отримання і розповсюдження відомостей про політичні події.

17. Переваги політичного маніпулювання як засобу соціального управління полягають в тому, що воно:

- а) має можливість застосування силових методів;
- б) не потребує значних матеріальних коштів;
- в) надає можливість адміністративного покарання;
- г) надає знання, для адекватної оцінки відомостей отриманих зі ЗМІ;
- д) здійснюється непомітно для підлеглих;
- є) відбиває різні суспільні інтереси.

18. Яка інформаційна модель побудована на переконанні людей через логічну аргументацію?

- а) маніпулятивна;
- б) фрагментарна;
- в) емоційна;
- г) воєнізована;
- д) раціональна;
- є) правова.

19. Що покладено в основу політичного маніпулювання?

- а) індивідуальні думки і судження;
- б) наукові дослідження;
- в) соціально-політичні міфи;
- г) чутки та плітки;
- д) повідомлення засобів масової інформації.

20 Якої форми суспільної організації ЗМІ не існує?

- а) державної;
- б) кооперативної;
- в) приватної;
- г) громадсько-правової.

Основна література

1. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін.Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С. 337-358
2. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 6-е вид., виправл. і доповн. Львів: «Магнолія 2006», 2009. С.79-91.
3. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навч. посіб. / П.П. Шляхтун. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С.398-417.
4. Бубнов І.В. Політологія: конспект лекцій. Одеса: ОДЕКУ, 2021. С. 94-103.

Додаткова література

1. Олефір І.В. Генезис інформаційного суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія: Політологія. Соціологія. Право.* 2018. №1 (37). С. 23-27.
2. Політологія. Навчально методичний комплекс: Підручник / За ред. Кирилюка Ф. М: Вид. 2-ге, перероб. та доп. иїв.: Центр навчальної літератури, 2005. С. 350-356, С. 365-372.
3. Політологія: підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – 3-тє вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С. 314-323.
4. Прохоренко Т. Г. Соціалізація молоді в інформаційному суспільстві: особливості та ризики. *Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2016. Том. 2. № 29. С. 128-134.

Семінарське заняття № 6. Соціологія, її місце і роль у науці та суспільстві. Суспільство як соціальна система

Мета і завдання заняття: вивчення предмету соціології; знайомство з її історією, парадигмами, методами і категоріями, виявлення місця соціології в системі гуманітарних наук, вивчення основних функцій соціології, усвідомлення сутності поняття «суспільство», його основних ознак; характеристика історичних типів суспільства, закономірності розвитку та

функціонування суспільства; розкриття змісту основних елементів соціальної структури суспільства; охарактеризувати особливості сучасного українського суспільства.

Основні поняття та категорії теми: об'єкт та предмет соціології, структура соціологічного знання, категорії соціології, соціальне, соціальний закон, функції соціології, методи соціології, основні проблеми дослідження і вивчення соціології., суспільство, соціальні зміни, соціальний розвиток, модернізація; соціальна структура; соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини; соціальний інститут, соціальна організація, соціальна спільнота, верства, соціальна група.

План заняття

1. Предмет соціології. Закони та категорії соціологічної науки
2. Структура, функції, методи соціології.
3. Сутність та типологія суспільств.
4. Характеристика основних елементів суспільства
5. Соціальна структура суспільства.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Соціологія – це наука про становлення, розвиток і функціонування суспільства, його елементів, соціальних відносин і соціальних процесів, про механізми і принципи їх взаємодії.

Намагання пізнати, осмислити суспільство, реалізувати своє ставлення до нього супроводжувало людство на всіх етапах його історії. На цій хвилі й постала у **30-х роках XIX ст.** соціологія як наука.

Термін «соціологія» походить від латинського слова “societas” (суспільство) та грецького “logos” (слово, значення). Впровадив його до наукового вжитку у 30-х роках XIX ст. французький філософ, соціолог **Огюст Конт** (1798 — 1857).

Об'єктом соціології є суспільство як цілісна соціальна реальність, що відбиває ту чи іншу сторону соціального життя, такі об'єктивні явища суспільства, як соціальні відносини, соціальні зв'язки, соціальні організації, соціальні інститути тощо.

Предметом соціології є соціальне життя суспільства, закони і закономірності функціонування і розвитку суспільства, соціальних суб'єктів.

Соціальний закон – об'єктивний і повторюваний причинний зв'язок між соціальними явищами та процесами, які виникають внаслідок масової діяльності людей або їх дій.

Категорії соціології – найбільш загальні поняття, які віддзеркалюють суттєві сторони її об'єкта, предмета, розкривають механізми вияву законів і закономірностей, які вона вивчає. Однією з особливих і найуживаніших у соціології є **категорія «соціальне»**.

Соціальне (лат. *socialis* – товариський, громадський) – сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах, яка виявляється в їх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, явищ і процесів суспільного життя.

Категорія «соціальне» тісно взаємодіє з категорією **«соціальні відносини»**. Соціальні відносини – самостійний, специфічний від суспільних відносин, які виражають діяльність соціальних суб'єктів, зумовлену їх неоднаковим становищем у суспільстві та роллю в суспільному житті.

Під **структурою соціологічного знання** розуміють систему взаємопов'язаних уявлень, поглядів, підходів, теорій про соціальну дійсність на різних рівнях, виходячи із ступеня узагальнення або конкретизації пояснення соціальної дійсності.

Складовими структури соціологічного знання є теоретична, фундаментальна, прикладна та емпірична соціологія. В структурі соціології виділяють макросоціологію і мікросоціологію.

Функції соціології визначають її завданням перед суспільством. Найголовнішими функціями соціології є пізнавальна, описова, інформаційна, прогностична, ідеологічна, методологічна, соціального управління, виховна.

Методи соціології – правила соціального пізнання, технологічний принцип вивчення об'єкта чи його предметних галузей. В соціології використовують, по-перше, загальнонаукові методи (історичний, структурно-функціональний, порівняльний, системний, аналіз, синтез та ін.), по-друге, власні методи соціологічного дослідження.

Методи соціологічного дослідження діляться на методи збору інформації (метод аналізу документів, метод спостереження, метод опитування, метод експерименту) і методи аналізу матеріалу (використання статичних групувань, шкалування, виявлення кількісних залежностей та ін.).

Соціологія пов'язана з такими суспільними науками, як соціальна філософія, історія, правознавство, політологія, соціальна психологія та ін.

В соціологічній науці термін **«суспільство»** розглядається в широкому і вузькому значеннях. У **широкому значенні** – це сукупність відносин, зав'язків між людьми, що історично розвиваються і складаються в процесі їхньої спільної життєдіяльності. У **вузькому значенні** – це історичний конкретний тип (рід, вид, підвид) того чи іншого суспільства (наприклад, буржуазне суспільство), певні форми соціальних відносин і зав'язків, що відображають всебічну залежність індивідів одне від одного.

Основні ознаки суспільства: спільність території, цілісність і сталість (єдине ціле); здатність підтримувати та відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків; певний рівень розвитку культури, система норм і цінностей; автономність та самодостатність, самовідтворення, саморегулювання, саморозвиток.

Типологізація суспільств – це класифікація суспільства на основі визначення найважливіших і найсуттєвіших ознак, які відрізняють одні суспільства від інших.

Залежно від критеріїв соціологи по-різному визначали типи суспільств. Наприклад, беручи за головну ознаку писемність, їх поділяли на писемні та дописемні. За критерієм чисельності рівнів управління та ступенів соціальної диференціації всі суспільства поділяють на прості і складні.

Характерним для соціології є розподіл суспільства на **традиційне та індустріальне**. В основі цієї типології лежить критерій способу здобуття засобів існування. Застосування цього критерію іншими соціологами передбачає, ще постіндустріальне суспільства (правда, не у всіх країнах, а лише у найрозвинутіших).

Існують й інші підходи до типологізації суспільства. Зокрема в середині 19 століття К.Маркс запропонував власну типологію суспільства за **способом виробництва і формою власності** – первіснообщинна, рабовласницька, феодальна, капіталістична, комуністична суспільно – економічні формації.

Громадянське суспільство – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризується високим рівнем суспільної свідомості то політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються нею.

Всі суспільства розвиваються. **Соціальні зміни** – це перехід соціальних систем, спільнот, інститутів та організацій з одного стану в інший.

Поняття «соціальні зміни» конкретизують **поняття розвитку** – незворотних спрямованих змін матеріальних та ідеальних об'єктів. Розвиток передбачає перехід від простого до складного, від нижчого до вищого.

Процес соціальних змін, що відбувається впродовж періоду переходу суспільства від доіндустріальної к індустріальної форми життя носить назву **модернізація**.

Система являє собою сукупність елементів, між якими існує взаємозв'язок і взаємодія, і які в цій взаємодії утворюють єдине ціле.

Соціальна система – це складноорганізоване цілісне утворення, впорядковане і пов'язане з сукупністю взаємно детермінованих зв'язків між його елементами.

До **основних ознак соціальної системи** відносять: взаємозв'язок групи елементів; утворення цими елементами стійкої цілісності; внутрішня взаємодія усіх елементів; здатність взаємодіяти з іншими елементами; має свою структуру, внутрішню будову; відносно автономна; самоорганізована і

саморегульована система; виконує численні функції; скерована на досягнення певного результату.

У суспільстві існує складна ієрархія соціальних систем, які відрізняються одна від одної.

Соціальна спільність – це сукупність індивідів, яка реально існує, яку можна емпірично зафіксувати, що відрізняється відотною цілісністю та виступає самостійним суб'єктом соціальної дії (молодь, політична партія, сім'я тощо).

Соціальна група – відносна мала кількість людей, пов'язаних між собою формою діяльності, спільністю інтересів, норм, цінностей.

Соціальний інститут – це стійка, організована форма діяльності груп, спільностей людей, соціальних верств, форма закріплення і способ здійснення спеціалізованої діяльності, яка забезпечує функціонування суспільних відносин.

Соціальні організації – це відносно автономна група людей, що разом прагне досягти визначної мети.

У соціології поняття «**соціальна структура**» вживається в широкому й вузькому значеннях. У широкому значенні **соціальна структура** – це побудова суспільства в цілому, система зв'язків між усіма основними елементами. У вузькому значенні термін «**соціальна структура**» визначають, як сукупність соціально – класових, соціально – демографічних, професійно – кваліфікаційних, територіальних, етнічних конфесійних спільностей, пов'язаних відносно стійкими взаємовідносинами.

Проблемно-пошукові запитання

1. Чим відрізняється соціологія від інших наук про суспільство?
Як визначається об'єкт і предмет соціології? В чому полягає їх відмінність?
Чим соціальні закони вони відрізняються від законів природи?
2. За якими критеріями класифікують соціальні закони?
3. Якою є структура соціологічного знання? Чим відрізняється теоретична соціологія від емпіричної соціології?
4. У чому суть основних функцій соціології?
5. Що дає знання соціології сучасній людині?
6. Чому зростає значення соціології в наш час?
7. Що таке «суспільство»? Чому людина не може існувати поза суспільством?
8. Чи можна ототожнювати суспільство з державою? Поясніть.
9. Які історичні типи суспільства Ви знаєте?
10. В чому полягає різниця між доіндустріальним, індустріальним та
11. постіндустріальним суспільством?
12. Що слід розуміти під терміном «модернізація суспільства»?
13. Охарактеризуйте основні елементи соціальної системи.
14. Поясніть поняття соціального інституту, яка його структура?
15. На основі чого утворюються соціальні спільності?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Роль соціології в соціальному реформуванні сучасного суспільства.
2. О. Конт – родоначальник соціології.
3. «Теорія соціальної дії» М. Вебера.
4. Основні напрямки розвитку західної соціології ХХ століття.
5. Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні.
6. Громадянське суспільство та шляхи його формування.
7. Суспільство: механізми розвитку та руйнування.
8. Система освіти як соціальний інститут.
9. Студентство як соціально-професійна група: джерела формування та її роль в сучасному українському суспільстві.
10. Трансформація сучасного українського суспільства: джерела і види соціальних змін.

Тестові завдання

1. Соціологія як наука виникла:

- а) після Другої світової війни;
- б) на початку ХХ ст.;
- в) в першій половині ХІХ ст.;
- г) у ХVІІІ ст.

2. Яке визначення «соціології» є найпоширенішим?

- а) соціологія – це теж саме що і політична соціологія;
- б) соціологія – це наука про суспільство (соціум);
- в) соціологія – це одна із сукупності політико-соціально орієнтованих дисциплін;
- г) соціологія – це наука про закономірності функціонування політики.

3. Визначити автора наукового твору «Курс позитивної філософії»

- а) М. Вебер; б) К.Маркс; в) Е. Дюркгейм; г) О. Конт.

4. Сутність позитивизму складає ідея про те, що:

- а) поведінка людей залежить від приналежності до певної соціальної групи;
- б) істинними є лише ті знання, що засновані на емпіричних даних;
- в) поведінка має розглядатися з точки зору природних особливостей людини;
- г) пізнавальну цінність має лише теоретичне мислення.

5. Під структурою соціологічного знання розуміють:

- а) орієнтацію соціологічного дослідження;
- б) рівні соціологічного пізнання;
- в) ступінь узагальнення соціологічного знання;

г) певним чином упорядковану систему знань про суспільство як динамічно-функціонуючий соціальний організм.

6. Якого рівня в структурі сучасної соціології не існує?

- а) теоретичний;
- б) галузевий;
- в) прагматичний;
- г) емпіричний.

7. На які рівні найчастіше структурують сучасну соціологію?

- а) теоретичний;
- б) галузевий;
- в) прагматичний;
- г) емпіричний;
- д) універсальний.

8. Термін «соціологічні теорії середнього рівня» в соціологію ввів:

- а) Т. Парсонс; б) П. Сорокін; в) Р. Мертон; г) Г. Спенсер;

9. Яке з положень найбільш вірно визначає місце соціології в системі суспільних наук?

- а) соціологія є складовою частиною соціальної філософії;
- б) це самостійна наука, яка має свій науковий інструментарій;
- в) соціологія не може існувати без висновків інших наук.

10. Мікросоціологія вивчає:

- а) спілкування та поведінку людей, їхні вчинки, мотиви їх поведінки;
- б) соціальну систему суспільства та її складові (економіку, політику, релігію);
- в) сукупність елементів суспільства, що перебувають у тісному взаємозв'язку.

11. Кому належить надане визначення суспільства «Суспільство – функціонуюча система, що ґрунтується на поділі праці?»

- а) Е. Дюркгейму;
- б) Аристотелю;
- в) М. Веберу;
- г) О. Конту.

12. Визначити, хто з науковців розглядає суспільство як «систему відносин між людьми, засновану на певних нормах і цінностях»?

- а) К.Маркс;
- б) Т.Парсонс;
- в) Е.Дюркгейм;
- г) Н.Смелзер

13. Визначте рису, характерну для постіндустріального суспільства:

- а) розвиток виробництва (заводів, фабрик);
- б) сільське господарство як ключова сфера;
- в) високий рівень комп'ютеризації, впровадження Інтернет-новацій

14. Соціальний інститут – це:

- а) певна сукупність людей, об'єднаних інтересами та цінностями;
- б) сукупність рис, що відрізняють одного індивіда від іншого;
- в) система норм і правил, що забезпечує стабільність і розвиток суспільства.

15. Соціальна група – це:

- а) певна сукупність людей, що об'єднанні загальними інтересами, нормами та цінностями;
- б) система норм та правил, що забезпечує розвиток і стабільність суспільства;
- в) відносини між окремими індивідами.

16. До якої групи соціальних інститутів відноситься держава?

- а) інститути стратифікації;
- б) політичні інститути;
- в) економічні інститути;
- г) родинні інститути.

17. Визначити елементи, що входять до складу соціально-етнічної підструктури соціальної структури суспільства?

- а) науковці;
- б) народність;
- в) касти;
- г) нація;
- д) мешканці регіону;
- є) плем'я;
- ж) жінки

18. Яка функція суспільства мається на увазі в ситуації, коли суспільство наказує індивіду, як він повинен жити, яким він має бути, що він може робити, а чого не може ...?

- а) захисна,
- б) інтегративна,
- в) ціннісна,
- г) нормативна.

19. Часткові, поступові, такі, які здійснюються як достатньо стійкі та постійні тенденції до зростання або зменшення якихось якостей, елементів в різних соціальних системах – це:

- а) еволюційні зміни;

- б) революційні зміни;
- в) прогресивні зміни;
- г) реформаційні зміни.

20. Визначити автора технократичної типологізації суспільства.

- а) Е.Гіденс,
- б) Д. Белл,
- в) М. Вебер,
- г) К. Маркс.

Основна література

1. Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. С. 6-26.
2. Кузьменко Т.М. Соціологія: Навч. посібник: Київ: Центр навчальної літератури, 2010. С.6-17, С.36-49.
3. Піча В.М., Хома Н.М. Соціологія. Підручник. Львів: «Новий світ – 2000», 2005. С.6-23, С. 62-95.
4. Практикум з соціології. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти/ За ред. В.М. Пічі. Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. С.6-33, С.69-98.
5. Соціологія: підручник : рекомендовано МОН України - 5-те вид., випр. за ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ-2000, 2016. С.8-22, С. 62-82.

Додаткова література

1. Вербець В.В. Соціологія: Навчальний посібник. / В.В. Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк. Київ: «Кондор», 2009. С. 136-145.
2. Жоль К.К. Соціологія, Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2005. С.12-46.
3. Соціологія: Підручник./ За ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. Харків – Київ, 1998. С.9-27, С.178-247.
4. Соціологія: підручник / за ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2008. С. 9-21, С. 116-132.
5. Черниш Н.Й. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: «Знання», 2009. С. 18-35. С. 127-146.

Семінарське заняття № 7. Особистість у системі соціальних відносин і процесів. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність.

Мета і завдання заняття: розкрити роль особистості в системі соціальних відносин і процесів; визначити соціальну структуру особистості, ознайомлення з процесом соціалізації, рольової та статусної концепції особистості,

розглянути соціальні регулятори діяльності та проблеми девіантної поведінки, розкрити сутність теорії соціальної стратифікації та охарактеризувати її історичні типи; проаналізувати сутність процесу соціальної мобільності і основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.

Основні поняття та терміни: людина, індивід, особистість; структура особистості; соціалізація, первинна соціалізація, вторинна соціалізація, політична соціалізація, агенти соціалізації, соціальна адаптація, ресоціалізація, десоціалізація; соціальний статус, соціальна роль, соціальні норми, санкції, девіація; соціальна стратифікація, соціальний клас, вищий клас, середній клас, нижчий клас, маргінали, соціальна мобільність, вертикальна мобільність, горизонтальна мобільність.

План заняття

1. Поняття особистості в соціології. Соціалізація: сутність, етапи, агенти.
2. Соціальний статус та соціальна роль особистості.
3. Соціальна стратифікація: поняття, основні методологічні підходи.
4. Соціальна мобільність. Види соціальної мобільності.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Людина – поняття саме найзагальніше, родове. Поняття «людина» використовується для позначення загальних, властивих усім людям можливостей, що відрізняють нас від тваринного світу.

Індивід – одиничний представник людського роду. Його характеристиками є такі **ознаки**, як стать, вік, раса, статус, роль.

Індивідуальність – сукупність рис, що відрізняють одного індивіда від іншого, причому розбіжності проводяться на різних рівнях - біологічному, нейрофізіологічному, психологічному, соціальному та ін.

Особистість – інтегральна (цілісна) сукупність соціальних властивостей людини у результаті складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників її розвитку та активної взаємодії з соціальним середовищем.

Соціологічний підхід до структури особистості враховує передусім особливості й механізм її соціальної поведінки.

Потреби – внутрішні стимули активності особистості, те, що забезпечує її існування і самозбереження.

Інтерес – це форма прояву потреби, що скеровує суб'єкт на усвідомлення мети діяльності.

Мотив – усвідомлена потреба суб'єкта в досягненні певних цілей.

Цінність виражає соціальне ставлення людини до об'єктів та явищ

оточуючої дійсності.

Ціннісні орієнтації – соціальні цінності, які спрямовують діяльність та соціальну поведінку особистості і поділяються нею.

Соціальні настанови – соціально визначені загальні орієнтації особистості, які відображають можливості особи діяти відповідно до об'єкта дії.

Соціальна діяльність – цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також існуючих в суспільстві соціальних норм.

Соціалізація – процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формується соціально значущі риси особистості.

Первинна соціалізація – засвоєння соціальних норм та цінностей людиною, яка пов'язана з прямим впливом на особистість її безпосереднього оточення (сім'я, батьки, друзі, вчителі).

Вторинна соціалізація – здійснюється вторинними соціальними групами, соціальними інститутами, організаціями, установами в загальній формі, опосередковано (держава, ЗМІ, громадські об'єднання).

Соціальні інститути, групи й окремі люди, котрі мають значимий вплив на соціалізацію, називають агентами соціалізації.

Соціальна адаптація – це процес пристосування індивіда до умов життєдіяльності, до рольових функцій та норм поведінки, до форм соціальної взаємодії, котрі склалися у спільноті, до складу якої індивід інтегрується.

Ресоціалізація - процес засвоєння нових норм і цінностей замість старих.

Десоціалізація – процес зворотній соціалізації. Внаслідок цього людина може частково або повністю втратити засвоєні норми і цінності.

Соціальний статус особистості – це певне місце людини в суспільній ієрархії, яке обумовлене його походженням, професією, віком, статтю, сімейним станом.

Соціальна роль – це модель поведінки, яка об'єктивно задана соціальною позицією особистості в системі суспільних або міжособистісних відносин.

Соціальні норми – сукупність, зобов'язуючих принципів, правил, еталонів, вимог, встановлених суспільством, соціальними спільнотами для регулювання соціальних відносин, діяльності і поведінки соціальних суб'єктів на всіх рівнях і у всіх сферах людської життєдіяльності.

Соціальні санкції – засіб регулювання спільнотою поведінки своїх членів, з метою стимулювання бажаної поведінки і припинення небажаної поведінки.

Девіація – процес відхилення поведінки особи від встановлених у даному суспільстві стереотипів, норм моралі і права.

Соціальна стратифікація (лат. **Stratum** – шар) – поділ суспільства на вертикально розташовані соціальні групи і верстви (страти), які мають різний престиж, власність, владу, освіту тощо.

Із історії відомо кілька **основних типів стратифікації**: рабство, касти, стани та класи.

Рабство. Воно було граничною формою нерівності, за якої одні люди володіли іншими. Щоправда, рабство було неоднорідним залежно від періоду чи культури: в одному випадку раб перебував поза законом (класична форма рабства), в іншому – йому відводилася роль слуги чи солдата.

Каста – це соціальна група, членством в котрій людина зобов'язана виключно своїм народженням. Член каст не може перейти із власної касты в іншу, і це положення закріплене індуською релігією. Поширені вони переважно в Індії, де налічується 4 основні касты (брахмани – священики, кшатрії – воїни, вайшеї-купці, шудри – робітники та селяни) та 5 тис. неосновних каст та підкаст.

Стани. Властиві вони європейському феодалізму. Це соціальні групи, які володіли закріпленими звичаями або юридичним законом правами та обов'язками, котрі передавалися через спадщину.

Клас – угруповання людей на основі нерівного становища щодо основних соціальних ресурсів, які визначають їхні життєві шанси, соціальні претензії та соціальні можливості спільно діяти.

Вищий клас. До нього зараховують роботодавців, керівників, топ-менеджерів, усіх, хто володіє виробничими потужностями чи контролює їх, має високий майновий ценз (багатство).

Середній клас. Цей феномен сформувався в індустриальному суспільстві, розвинувся в постіндустріальному, його ідентифікують за різними критеріями: - займає проміжну позицію між верхами і низами суспільства; порівняно високо забезпечена частина суспільства, що володіє власністю, економічною незалежністю, свободою вибору сфери діяльності; зосереджує у своїх рядах кваліфікованіші, найдіяльніші кадри суспільства.

Середні верстви сучасного західного суспільства становлять приблизно 80 відсотків.

Нижчий клас. До нього належать малокваліфіковані робітники, особи без професійної кваліфікації (так звані «сині комірці»).

Маргіналізація – втрата особистістю належності до певної соціальної групи, норм і цінностей відповідної субкультури без входження до іншої.

Соціальна мобільність – це процес руху індивідів між ієрархічно організованими елементами соціальної структури. Поняття соціальної мобільності увів в соціологічний обіг П. Сорокін у 1927 р.

Горизонтальна мобільність – це перехід індивіда або соціального об'єкта із однієї соціальної групи в іншу, що знаходиться на тому ж рівні.

Вертикальна мобільність – це переміщення індивіда або соціального об'єкта з одного соціального пласта в інший. В залежності від напрямку переміщення існує два типи вертикальної мобільності: висхідна і низхідна, тобто соціальний підйом і соціальний спуск.

Соціальна мобільність та соціальна стратифікація невіддільно пов'язані явища; тільки стратифікація – це стан суспільства на даний момент (ніби

«фотографія суспільства»), а мобільність – це механізм зміни цього стану («кіно про зміни в суспільстві»).

Проблемно-пошукові запитання

1. У чому різниця між поняттям «індивід», «індивідуальність», «особистість»?
2. Які основні стадії соціалізації і інститути соціалізації на цих стадіях?
3. З чого складається соціальний статус особистості?
4. Якими є різновиди девіантної поведінки?
5. Розкрийте сутність теорії соціальної стратифікації.
6. Охарактеризуйте історичні типи стратифікації.
7. Кого б Ви відносили до представників «вищого класу», «середнього класу», «нижчого класу»?
8. Які причини соціальної нерівності? Чи може нерівність бути справедливою.
9. Розкрийте сутність процесу соціальної мобільності.
10. Чим відрізняється горизонтальна соціальна мобільність від вертикальної соціальної мобільності?

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Поняття про особистість та її соціальну структуру.
2. Роль соціалізації у становленні особистості.
3. Культура як складова соціалізації. Вплив культури на суспільне життя.
4. Соціальні регулятори поведінки людини.
5. Рольові теорії особистості.
6. Девіантна поведінка особистості – негативне соціальне явище.
7. Концепція М. Вебера про сутність, джерела і тенденції розвитку соціальної нерівності.
8. П. Сорокін про форми соціальної стратифікації.
9. Основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.
10. Проблеми формування середнього класу в Україні.

Тестові завдання

1. Особистістю в соціології називають:

- а) людину як окремого представника людського роду, тієї чи іншої спільності;
- б) характерні риси за якими індивіда виділяють оточуючі(характер, стать тощо);
- в) соціальну якість, яка формується у людини в процесі включення її в соціальне середовище.

2. Соціалізація – це:

- а) процес включення індивіда до соціальних зв'язків та відносин;
- б) становище, яке займає особистість в групі, суспільстві;
- в) процес пристосування індивіда до умов життєдіяльності.

3. Процес соціалізації:

- а) завершується у дитинстві;
- б) завершується отриманням освіти;
- в) триває все життя.

4. Соціальна адаптація – це:

- а) поведінка людини відповідно до її статусу;
- б) процес входження індивіду в соціальні зв'язки, відносини;
- в) процес пристосування індивіду до умов, що склалися в суспільстві.

5. Процес, внаслідок якого особистість набуває знань і ціннісних настанов в політичній сфері називають:

- а) соціальною адаптацією;
- б) політичною соціалізацією;
- в) правовою соціалізацією.

6. Статус громадянина України належить до:

- а) набутих статусів;
- б) приписаних статусів.

7. Які з нижче перелічених позицій виділяють головний статус людини?

- а) молода;
- б) українка;
- в) студентка;
- г) одружена;
- д) католичка.

8. Процес включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини – це:

- а) адаптація;
- б) екстеріоризація;
- в) інтеріоризація.

9. Хто з соціологів ввів поняття девіації у соціологічну систему знання?

- а) М. Вебер;
- б) Е. Дюркгейм;
- в) Г. Спенсер.

10. Санкції – це:

- а) засіб соціального контролю;
- б) засіб стимулювання діяльності;
- в) засіб узгодження соціальних інтересів;
- г) засіб соціальної інтеграції.

11. Категорія «соціальна стратифікація» відображає:

- а) ієрархічно організовану систему соціальної нерівності;
- б) процес переміщення соціальних груп чи окремих індивідів з однієї страти в іншу;
- в) набір соціальних статусів особистості.

12. Поняття “соціальна мобільність” було введено в науковий обіг:

- а) Т. Парсонсом;
- б) П. Сорокіним;
- в) М. Мідом;
- г) М. Вебером.

13. Вертикальна соціальна мобільність це:

- а) перехід індивіда з однієї соціальної групи в іншу, яка розташована на одному рівні;
- б) переміщення одного індивіда з однієї верстви в іншу;
- в) переміщення людини в соціальному просторі.

14. Переміщення індивідів між різними рівнями ієрархії називають:

- а) соціальною мобільністю;
- б) соціальною стратифікацією;
- в) соціальними змінами.

15. Теорія розподілу суспільства на класи була введена в науковий обіг:

- а) Карлом Марксом;
- б) Огюстом Контом;
- в) Максом Вебером.

16. Теорія яка поділяє суспільство на основі доходу, престижу професії, впливу на поведінку інших називається:

- а) теорією класів;
- б) теорією стратифікації;
- в) соціальною структурою суспільства.

17. У двох із перерахованих суспільств стратифікаційна система базується на основі приписних статусів особистості. Це - :

- а) кастове суспільство у стародавній Індії;
- б) сучасне індустріальне, постіндустріальне суспільство;

в) станове суспільство у Франції напередодні буржуазної революції.

18. Основу “середнього класу” в сучасних суспільствах становлять люди із:

- а) набутим соціальним статусом;
- б) приписним соціальним статусом;
- в) правильними є обидві відповіді.

19. У сучасному українському суспільстві найбільш масовим є:

- а) вищий клас;
- б) середній клас;
- в) нижчий клас.

20. Під час соціальних криз, переворотів інтенсивність соціальної мобільності, як правило:

- а) знижується;
- б) зростає;
- в) залишається приблизно на тому ж рівні, що і у стабільних суспільствах.

Основна література

1. Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. С. 26-48.
2. Кузьменко Т.М. Соціологія: Навч. посібник: Київ, Центр навчальної літератури, 2010. С.108-142, С.102-241.
3. Піча В.М., Хома Н.М. Соціологія. Підручник. Львів: «Новий світ – 2000», 2005. С.107-125.
4. Практикум з соціології. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти/ За ред. В.М. Пічі. Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. С.92-131.
5. Соціологія: підручник : рекомендовано МОН України - 5-те вид., випр. за ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ-2000, 2016. С.84-104.

Додаткова література

1. Вербець В.В. Соціологія: Навчальний посібник. / В.В. Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк. Київ: «Кондор», 2009. С. 177-194.
2. Соціологія: Підручник/ За ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. Харків – Київ, 1998. С.247-257, С.271-294.
3. Черниш Н.Й. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: «Знання», 2009. С. 151-175
4. Юрій М.Ф. Соціологія: Підручник. Київ: Кондор, 2009. С. 200-243.

Семінарське заняття № 8. Соціологія сім'ї та шлюбу.

Мета і завдання заняття: дати визначення науковій дисципліні «соціологія сім'ї та шлюбу» її об'єкта і предмета; щхарактеризувати структуру, форми шлюбу, загальні принципи регулювання сімейних відносин; розкрити зміст основних соціальних функцій сім'ї в суспільстві; розглянути сучасний етап розвитку української сім'ї та пояснити сутність демографічної політики уряду України стосовно розвитку сім'ї.

Основні поняття та терміни теми: сім'я, шлюб, соціологія сім'ї, форми сім'ї та шлюбу, моногамія та полігамія, групо вий шлюб, тип сім'ї, нуклеарна сім'я, розширена сім'я, життєвий цикл сім'ї; сім'я як соціальний інститут, сім'я як мала соціальна група, сімейна політика.

План заняття

1. Сутність сім'ї та шлюбу.
2. Функції, структура та типологізація сім'ї.
3. Соціальні фактори кризи сучасної сім'ї.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Соціологія сім'ї та шлюбу – галузь соціології, що вивчає формування, розвиток і функціонування сім'ї, сімейно-шлюбних відносин у конкретних культурних або соціально-економічних умовах.

Об'єктом соціології сім'ї та шлюбу виступає сім'я у двох іпостасях: як мала соціальна група і як соціальний інститут.

Предметом соціології сім'ї та шлюбу є закономірності та специфічні соціальні відносини, що виникають між сім'єю і суспільством, а також всередині сім'ї в процесі її функціонування та розвитку.

Сім'я – це соціальне об'єднання, члени якого пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою.

Основні риси сім'ї: шлюбні або кровно-шлюбні зв'язки між її членами; спільне проживання на одній території; спільний сімейний бюджет.

Шлюб – історично обумовлена, санкціонована суспільством форма відносин між статями, що встановлює їхні права й обов'язки щодо один до одного й дітей.

У соціології сім'я розглядається і як соціальний інститут, і як мала соціальна група.

Як соціальний інститут, сім'я – сукупність соціальних норм,

санкцій і зразків поведінки, що регламентують взаємовідносини між подружжям, батьками й дітьми, між родичами.

Як соціальна група, сім'я – заснована на шлюбі або кровній спорідненості мала група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою.

Функція сім'ї – засіб прояву активності сім'ї в цілому або її частині. Сім'я виконує цілий ряд функцій, серед яких найважливішими є репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, рекреаційна, відбудовна.

Під структурою сім'ї слід розуміти сукупність відносин між її членами, включаючи, крім відносин кровності, і систему духовних, моральних відносин, у тому числі відносини влади, авторитету та ін., авторитарну й демократичну структуру.

Основними формами сім'ї є нуклеарна (проста) – складається з батьків і дітей; складна (розширена) сім'я (кілька поколінь живуть під одним дахом).

Залежно від наявності в сім'ї батьків виділяють **повну сім'ю** (коли є обидва подружжя) і **неповну**, де батько (або матір) відсутній.

Основними формами шлюбу є: моногамія (шлюбний союз одного чоловіка з однією жінкою); полігамія (шлюбний союз понад двох партнерів); полігінія (один чоловік і багато жінок – гарем); поліандрія (одна жінка й багато чоловіків); груповий шлюб (шлюбний союз кількох чоловіків із декількома жінками).

Демографічна політика – це система соціальних заходів, спрямованих на формування бажаної для того чи іншого суспільства свідомої демографічної поведінки населення. Основне питання демографічної політики полягає в тому, як держава може впливати на рішення про народжуваність, які приймаються на рівні сім'ї, з тим щоб їх кінцевий результат відповідав економічним і соціальним потребам суспільства.

Сімейна політика – один з напрямків соціальної політики, який визначає ставлення держави, суспільства до сім'ї, способи та форми регулювання сімейно-шлюбних стосунків з метою оптимізації її функціонування.

Найбільш актуальними напрямками сімейної політики сучасної української держави є визначення заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї, підвищення рівня шлюбності та запобігання дестабілізації сімей, розлученням, нарощення її соціального потенціалу, в т.ч. активізація репродуктивних функцій в зв'язку із загрозою депопуляції, а також створення сприятливих умов для її функціонування як одного з основних агентів соціалізації особистості.

Проблемно-пошукові запитання

1. Як визначаються в соціології «сім'я» і «шлюб»?
2. Як Ви ставитесь до запровадження шлюбного контракту?
3. Що вивчає соціологія сім'ї та шлюбу?

4. В чому полягає основний зміст соціальних функцій сім'ї?
5. Що Ви розумієте під структурою сім'ї?
6. Охарактеризувати основні типи сім'ї?
7. Визначити зміст основних етапів життєвого циклу сім'ї?
8. Проаналізувати основні соціальні фактори кризи сучасної сім'ї?
9. Які існують основні шляхи стабілізації сім'ї?
10. Охарактеризуйте основні тенденції розвитку української сім'ї.

Теми для фіксованих усних повідомлень

1. Соціологічні дослідження сім'ї та шлюбу в Україні.
2. Проблеми студентської сім'ї.
3. Мотиви розлучень.
4. Насильство в сім'ї.
5. Основні теорії сім'ї.
6. Проблеми стійкості шлюбу

Тестові завдання

1. Соціологія вивчає сім'ю як:

- а) сферу відносин між чоловіком і жінкою;
- б) соціальний інститут;
- в) соціологічну категорію;
- г) соціальну організацію.

2. Які з нижче зазначених термінів означають форму сім'ї?

- а) інцест;
- б) аномія;
- в) моногамія;
- г) девіація

3. Сім'я, що складається із представників двох поколінь: батьків та їхніх дітей, називається:

- а) полігамною сім'єю;
- б) розширеною сім'єю;
- в) полігінійною сім'єю;
- г) нуклеарною сім'єю

4. Соціологія сім'ї – це:

- а) спеціальна соціологічна теорія;
- б) галузева соціологічна теорія;
- в) соціологічна категорія;
- г) одна з парадигм теоретичної соціології

5.Сім'я виступає в сучасному суспільстві як домінуючий агент соціалізації на:

- а) всіх етапах соціалізації;
- б) на етапі ресоціалізації;
- в) на етапі десоціалізації;
- г) ранніх етапах соціалізації

6.Сім'ї засновані на розподілі ролей згідно з особистісними якостями і здібностями подружжя, на рівній участі кожного з них у прийнятті рішень називають:

- а) повними сім'ями;
- б) демократичними сім'ями;
- в) авторитарними сім'ями;
- г) полігамними сім'ями

7. Поліандрія – це:

- а) шлюб одного чоловіка з двома або більше жінками;
- б) одностатевий шлюб;
- в) шлюб однієї жінки з кількома чоловіками;
- г) груповий шлюб.

8. Що з перерахованого є ознакою ендогамної сім'ї?

- а) відсутність обмежень у виборі партнера;
- б) вибір шлюбного партнера тільки зі своєї групи;
- в) вибір шлюбного партнера тільки зі чужої групи;
- г) ґрунтується на виборі партнера батьками і найближчими родичами

9.Шлюб, у якому подружжя живе нарізно називається:

- а) матрилокальний;
- б) унілокальний;
- в) патрилокальний;
- г) дислокальний.

10. Рекреаційна функція спрямована на:

- а) відновлення і зміцнення фізичних, психологічних, емоційних і духовних сил людини;
- б) біологічне відтворення суспільства;
- в) соціалізацію молодого покоління;
- г) створення умов для щастя, гармонії та взаєморозуміння у сім'ї

11.Матрилокальний сім'я - це така, коли:

- а) подружжя живе разом з родичами дружини,
- б) подружжя живе разом з родичами чоловіка,

- в) подружні відносини юридично не закріплені,
- г) подружжя живе окремо один від одного.

12. В нинішній європейській культурі статеве співжиття кровних родичів трактується як:

- а) полігамна сім'я;
- б) інцест;
- в) нуклеарна сім'я;
- г) полігінійна сім'я.

13. Сім'я, взаємини в якій будуються на основі взаємної поваги і де немає яскраво вираженого лідера, називається:

- а) нуналуальною;
- б) моногамною;
- в) авторитарною;
- г) егалітарною

14. Що соціологи не виділяють в якості стійких стереотипів сімейного виховання?

- а) детоцентризм;
- б) професіоналізм;
- в) лібералізм,
- г) прагматизм.

15. Відтворення в дітях чисельності батьків, кількісне і якісне відтворення населення – це:

- а) рекреаційна функція сім'ї;
- б) репродуктивна функція сім'ї;
- в) виховна функція сім'ї;
- г) відбудовна функція сім'ї

Основна література

1. Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. С. 79-91.
2. Кузьменко Т.М. Соціологія: Навч. посібник: Київ, Центр навчальної літератури, 2010. С.162-191.
3. Практикум з соціології. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти/ За ред. В.М. Пічі. Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. С.204-220.
4. Соціологія: підручник : рекомендовано МОН України - 5-те вид., випр. за ред. В. М. Пічі. Львів: Новий Світ-2000, 2016. С.206-221.

Додаткова література

1. Амджадін Л. Трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві: гендерний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2007. № 3. С. 60-75.
2. Галичанська А. Симетричність функцій членів подружжя // *Соціальна психологія*. 2004. № 5. С. 155-161.
3. Лавриненко Н. Гендер та інститут сім'ї. *Структурні виміри сучасного суспільства* / За ред. С. Макеєва. Київ, 2006. С. 264-292.
4. Соціологія: Підручник./ За ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. Харків – Київ, 1998. С.578-596.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських занять з навчальної дисципліни
«ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ»

для здобувачів вищої освіти рівня бакалавр
денної форми навчання

Спеціальність: 193 Геодезія та землеустрій
Освітня програма «Землеустрій та кадастр»

Укладач: канд.іст.н., доц. Бубнов І.В.

Електронна версія © Бубнов І.В.